

LE CRIME PASSIONNEL

Pieter Verrest*

Weinig emoties zijn zo heftig en tegelijk herkenbaar als liefdesverdriet en jaloezie als gevolg van een verbroken relatie of onbeantwoorde verliefdheid. Liefdesverdriet kan iemand tot zoveel wanhoop drijven dat hij of zij een einde aan het leven maakt. Het komt echter ook voor dat het tegenovergestelde gebeurt en iemand juist het object van zijn grote affectie, of zijn rivaal in de liefde iets aandoet; een *crime passionnel* pleegt.

Met een *crime passionnel* wordt doorgaans bedoeld op een levensdelict (moord of doodslag): een van de ernstigste misdrijven die het strafrecht kent. Dat lijdt geen twijfel. Maar wat betreft de beoordeling en waardering van de omstandigheden waaronder het misdrijf is gepleegd kan een *crime passionnel* tegenstrijdige gevoelens oproepen. Enerzijds is sprake van een dader die handelt uit een hevige gemoedstoestand, getergd door hartstocht; iets wat enig gevoel van mededogen kan oproepen. Anderzijds is er verontwaardiging omdat iemand om een schijnbaar egoïstische reden zomaar het leven van een ander wegneemt. Ook blijkt het slachtoffer niet zelden al een hele lijdensweg te hebben moeten ondergaan van emotionele chantage, *stalking* en bedreiging met geweld. In feite gaat het dan over verschillende strafverzwarende en strafverminderende elementen die een rol kunnen spelen bij beoordeling van het misdrijf door de wetgever en door de rechter. Daarbij lijkt het spreken van een *crime passionnel* enige ruimte te bieden voor het aannemen van een strafverminderende omstandigheid, zoals dat in de strafwet ook geschiedt ten aanzien van de moeder die haar kind doodt uit vrees voor de ontdekking van de bevalling.¹

Tegen die achtergrond is het interessant om vast te stellen dat in Nederland het begrip *crime passionnel* niet vaak wordt gebruikt. Media berichten met regelmaat over misdrijven die onder die noemer zouden kunnen vallen, maar gesproken wordt dan

bijvoorbeeld van 'moord door jaloezie ex'. Of er worden termen gebruikt als partnerdoding, huiselijk geweld en eerwraak die de nadruk leggen op andere aspecten die mogelijk ook aanwezig zijn in het gepleegde misdrijf. Voor de idee van strafvermindering lijkt van oudsher weinig draagvlak.²

In Frankrijk speelt het begrip *crime passionnel* een grotere rol.³ Tot 1975 was in de oude Code pénal (ACP) – het Napoleontische wetboek van strafrecht, dat van 1811 tot 1886 ook in Nederland van kracht was⁴ – zelfs een aparte bepaling gewijd aan een *crime passionnel*. De inhoud van die bepaling spreekt evenzeer tot de verbeelding als dat zij bevreemding oproept.

Artikel 324 ACP luidde namelijk als volgt:

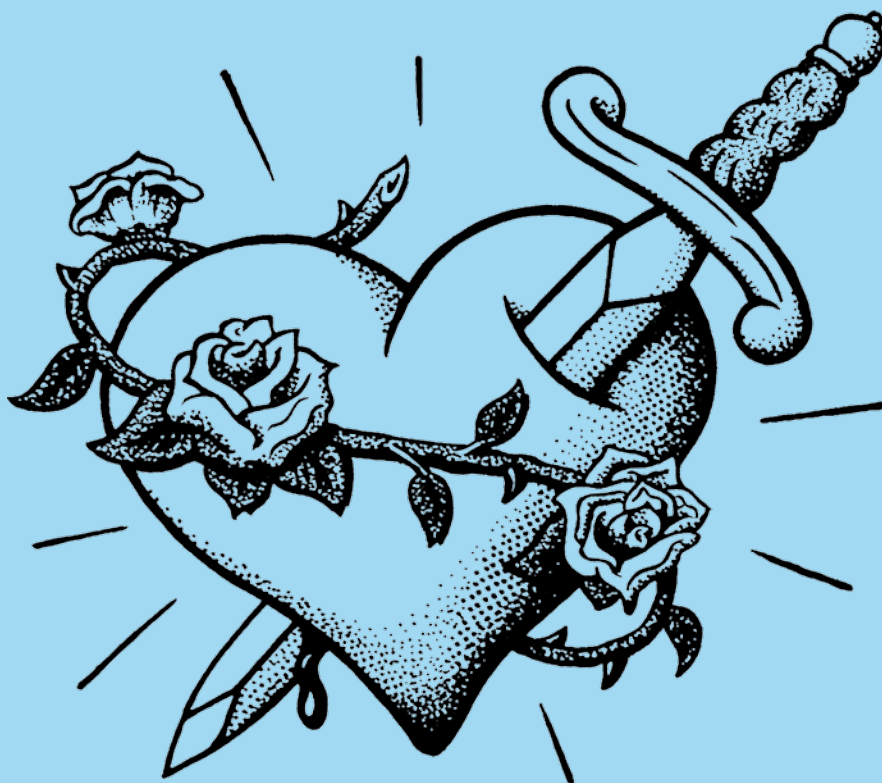
Le meurtre commis par l'époux sur l'épouse, ou par celle-ci sur son époux, n'est pas excusable, si la vie de l'époux ou de l'épouse qui a commis le meurtre n'a pas été mise en péril dans le moment même où le meurtre a eu lieu. Néanmoins, dans le cas d'adultère, prévu par l'article 336, le meurtre commis par l'époux sur son épouse, ainsi que sur le complice, à l'instant où il les surprend en flagrant délit dans la maison conjugale, est excusable.

Het gaat vooral om het tweede deel van het aangehaalde artikel, dat vrij vertaald op het volgende neerkomt: in geval van overspel is de doodslag die de echtgenoot pleegt op zijn echtgenote, alsmede op haar medeplichtige, op het moment dat hij hen op heterdaad betrapt in de echtelijke woning, verontschuldigdbaar.

De oorsprong van deze 'verontschuldigungsgrond' – die de strafbaarheid van de dader vermindert of teniet doet – gaat ver terug in de geschiedenis. Die kan volgens Franse auteurs worden gevonden in het Romeinse recht, dat een vader het recht gaf zijn dochter (en haar medeplichtige) te doden als hij haar op heterdaad op overspel betrapt in zijn eigen huis of in het huis van zijn schoonzoon. De schoonzoon – de bedrogen echtgenoot – had dit recht niet,

maar als hij zijn echtgenote doodde, kon hij in de praktijk rekenen op strafvermindering; het feit dat hij zijn echtgenote betrapt op overspel werd als verzachtende omstandigheid voor doodslag aangemerkt.⁵ Legitimatie van een daad uit eerherstel lijkt aldus voorop te staan, maar de psychische schok veroorzaakt door de confrontatie met de overspelige situatie speelt ook een rol. Maar daarmee is het nog steeds niet duidelijk hoe de verontschuldigungsgrond van artikel 324 ACP precies was bedoeld. In hun gezaghebbende commentaar op de oude Code pénal, komen Chauveau en Hélie tot de volgende analyse. Het excuus is gebaseerd op de gedachte dat het overspel waarmee de bedrogen echtgenoot, notabene in de echtelijke woning, wordt geconfronteerd fungeert als een vorm van uitlokking – *provocation* – voor zijn daad; evenals bijvoorbeeld de situatie waarin iemand een indringer tegenkomt die zich met geweld toegang heeft verschaft tot zijn huis (art. 322 ACP). Het schokeffect en de hevige gemoedstoestand die daarvan het gevolg is, staan vervolgens centraal. Dat schokeffect moet hebben geleid tot de daad; van verontschuldiging kan geen sprake zijn in geval van een vooropgezet plan om de overspelplegers te doden en ook niet wanneer de bedrogen echtgenoot na de aanblik van het overspel eerst op zoek gaat naar een wapen en pas enige tijd later zijn echtgenote en/of rivaal doodt. Wat betreft de overspelsituatie die wordt verlangd in de bepaling merken de auteurs nog op dat deze niet per se de ultieme daad hoeft te betreffen, maar wel een tafereel dat aan duidelijkheid niets te wensen overlaat... Tot slot kan volgens de tekst van artikel 324 ACP alleen de echtgenoot aanspraak maken op de verontschuldigungsgrond en niet de echtgenote.⁶

Artikel 324 ACP blijkt aldus te handelen over een bijzondere vorm van subjectieve psychische overmacht, waarbij de hevige

Illustratie: Jop Luberti, www.jopluberti.com © Ars Aequi

gemoedstoestand door een externe factor – de confrontatie met overspel – wordt ingegeven. De bepaling, ook al richt deze zich op een redelijk uitzonderlijke situatie, was niet zo vreemd in het sterk legalistische stelsel van het oude Franse strafrecht. Dat kende een opsomming van (alle) feiten die niet of juist wel, maar dan onder strikte voorwaarden, tot een strafuitsluitingsgrond of strafverzachtende omstandigheid leidden. Daaraan was des te meer behoefte, moeten we ons realiseren, omdat de oude Code pénal minimumstraffen kende.

Het huidige Franse wetboek van de strafrecht, de Code pénal 1994, kent geen aparte grond voor strafverminde-

ring in geval van een crime passionnel. Er bestaat, net als het Nederlandse recht, wel een wettelijke grondslag voor psychische overmacht als strafuitsluitingsgrond. Maar psychische overmacht zal – wederom net als in het Nederlandse recht⁷ – door de strenge eisen die eraan gesteld worden, bij een crime passionnel niet snel worden aangenomen.⁸ Toch melden auteurs dat een crime passionnel in Frankrijk in de praktijk vaak tot strafvermindering leidt. Dit wordt toegeschreven aan het feit dat levensdelicten worden berecht door een jury. Het juryproces kent een wijze van berechting waarin op het onderzoek ter terechtzitting veel aandacht bestaat voor de motieven

(liefdesverdriet) en de persoon van de dader. Dat zou tot een gevoel van mededogen bij de juryleden kunnen leiden en resulteren in de oplegging van lage straffen of zelfs nietschuldigverklaring.⁹ De indruk lijkt evenwel gerechtvaardigd dat in Frankrijk de beeld- en oordeelsvorming over crimes passionnels aan verandering onderhevig is. Zoals zo vaak speelt een concrete gebeurtenis daarbij een rol: de bekende zanger Bertrand Cantat sloeg in 2003 zijn vriendin, actrice Marie Trintignant, dood, naar verluidt in een opwelling van jaloezie. De gruwelijke details van deze daad staan sindsdien bij velen in het geheugen gegrift en voorkomen de neiging tot al te romantisch denken over misdrijven gepleegd uit hartstocht.

Intussen is de Franse wet ook wederom gewijzigd. Sinds 2006 levert het plegen van doodslag door een echtgenoot of geregistreerd partner van het slachtoffer juist een strafverzwarende omstandigheid op, die de maximumstraf voor het misdrijf doodslag (30 jaar) verhoogt tot levenslange gevangenisstraf (art. 221-4, onderdeel 9°, CP). We zouden hierin een approximatie van rechtsstelsels kunnen zien, waar het gaat om de beoordeling van dodelijk geweld in liefdesrelaties: dat moet niet zozeer worden zien als crime passionnel of eerwraak (begrippen die tot strafvermindering zouden kunnen aanzetten), maar als partnerdoding – te bestraffen als een 'gewone' doodslag (in het Nederlandse strafrecht) of zelfs als gekwalificeerde doodslag. Die gedachte lijkt te worden ondersteund door internationale instrumenten, zoals het Raad van Europa Verdrag inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld.¹⁰

Toch lijkt het waarschijnlijk dat het gegeven dat een misdrijf uit hartstocht is gepleegd altijd wel enige rol zal blijven spelen; op zijn minst bij de strafoplegging door de rechter, waarbij in het strafrecht in West-Europese landen immers veel belang wordt toegekend aan de omstandigheden waaronder het feit is begaan en aan de persoon van de dader. Crimes passionnels hebben alles in zich om de gemoederen bezig te blijven houden. ■

* Prof. mr. P.A.M. Verrest is hoogleraar straf(proces)recht, in het bijzonder Europees en Internationaal strafrecht, aan de Erasmus School of Law.

1 Vgl. art. 290 en 291 Sr.

2 E. Lissenberg, 'Geweld en liefde. Over "crimes passionnels" en partnerdodingen', in: C.W. Maris, E. Lissenberg & D.W.J.M. Pessers (red.), *Recht en liefde*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 1997, p. 37-38.

3 H. Touré, *Le crime passionnel; étude du processus de passage à l'acte et de sa répression* (diss. Paris VIII), Parijs 2007.

4 In het Wetboek van Strafrecht 1886 werd geen equivalent van art. 324 ACP opgenomen. In art. 311 van het Oorspronkelijk Regeringsontwerp figureerde het in aangepaste vorm (een strafverminderinggrond i.p.v. een verontschuldiginggrond) wel: 'Indien de doodslag

wordt gepleegd onder de onmiddellijke werking van een hevigen toorn welken de verslagene zelf heeft opgewekt door opzettelijke feitelijkheden, belediging of terging hetzij tegen den dader, hetzij tegen derden, wordt het maximum (...) verminderd tot de helft. Gelijke strafvermindering is van toepassing op den doodslag door den eenen echtgenoot tegen den anderen of tegen den deelgenoot in diens overspel gepleegd, onder de onmiddellijke werking van een hevigen toorn ten gevolge van betrapting op overspel ontstaan.' Zie H.J. Smidt, *Geschiedenis van het Wetboek van Strafrecht* (2e druk, deel II), Haarlem: Tjeenk Willink 1891, p. 450-457.

5 A. Chauveau & F. Hélie, *Théorie du Code pénal* (deel IV), Parijs: Cosse, 1852, p. 134-137.

6 Chauveau & Hélie 1852, p. 137-145.

7 M.M. Dolman, *Overmacht in het stelsel van strafuitsluitingsgronden* (diss. Amsterdam UvA), Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2006, p. 176-197. Ook al zou de casus die centraal staat in art. 324 ACP een verweer wel enigszins kunnen onderbouwen. Zie P.A.M. Mevis, *Capita strafrecht*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2013, p. 827-828 naar aanleiding van Rb. Haarlem 22 december 2008, ECLI:NL:RBHAA:2008:BG9236.

8 B. Bouloc, *Droit pénal général*, Parijs: Dalloz 2015, p. 382.

9 Touré 2007, p. 170-175 en Bouloc, 2015, p. 382.

10 *Tb.* 2012, 233. Zie art. 42, 43 en vooral 46, onderdeel a, van het genoemde verdrag. Zie echter bijvoorbeeld het Zwitserse wetboek van strafrecht, dat in art. 113 nog steeds de *meurtre passionnel* kent, met een lager strafmaximum dan 'gewone' doodslag.